

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WATTS, ALAN W. Mituri și ritualuri în creștinism / Alan W.

Watts; trad. din lb. engleză: Marian Stan. - București: Herald, 2020

ISBN 978-973-111-832-1

I. Stan, Marian (trad.)

2

Alan Watts

MITURI ȘI RITUALURI ÎN CREȘTINISM

Traducere din limba engleză de
MARIAN STAN

ALAN WATTS

Myth and Ritual in Christianity

Copyright © Alan Watts, 1954

EDITURA HERALD
București, 2020

Redactor:

Luisa Neag

Concepție grafică și DTP:

Ela Stoica

Corectură:

Dușa Udrea-Boborel

Pentru noutăți și comenzi:

www.edituraherald.ro

office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

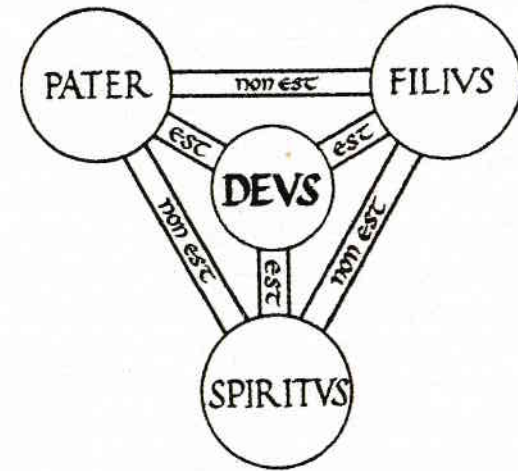
Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Copyright © 2020. Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald.

CUPRINS

PREFAȚĂ	9
PROLOG	15
I. LA ÎNCEPUT	41
II. DUMNEZEU ȘI SATANA	81
III. POSTUL CRĂCIUNULUI	115
IV. CRĂCIUNUL ȘI BOBOTEAZA	149
V. PATIMILE	175
VI. DE LA PAȘTE LA RUSALII	211
VII. ULTIMELE PATRU LUCRURI	251
GLOSAR	291

CAPITOLUL I

La început

La început era Cuvântul,
 Și Cuvântul era cu Dumnezeu,
 Și Dumnezeu era Cuvântul.
 El era la început cu Dumnezeu.¹

¹ Ioan I, 1-2: „La început” este *en archē* sau *in principio*, sintagmă similară cu „odată ca niciodată” cu care încep toate basmele. Mitologia este o reprezentare a supranaturalului, a de negânditului și de necunoscutului, în termenii unor imagini sensibile având dimensiuni spațiale și temporale, dimensiuni în lipsa cărora mintea nu poate gândi. Vrând-nevrând, Dumnezeu este reprezentat ca existând încă dintr-un trecut imemorial, dintr-o vreme fără de început. Dar, pentru a ne aminti că toate imaginile mitologice sunt relative, este util să operăm următoarea permutare de termeni: să raportăm toate referințele la *începutul* timpului la ceea ce se este *subiacent* timpului, astfel că Dumnezeu nu este doar cel dintâi într-o serie de evenimente, ci *temeiul* sau *câmpul* în care seria are loc – nu în timp, ci dincolo de timp. În mod similar, toate referințele la Dumnezeu sau ceruri ca fiind *deasupra* pot fi traduse

Din vecii vecilor a existat întotdeauna Cel al cărui Nume secret și de nerostit era YHVH – Tetragrama alcătuită din litere ebraice – care înseamnă EU SUNT¹. Nu a existat niciodată un moment în care EU SUNT nu era; el nu a fost creat de nimeni și, înainte ca orice altceva să fie creat de către el, el a existat de unul singur de-a lungul unor eoni nesfârșiți, motiv pentru care el a fost cunoscut și drept Cel Bătrân de Zile. În aparență, el era lumină pură, dar nu lumina creată a Soarelui, Lunii și a stelelor, ci *Shekinah*, Lumina Slavei. Deoarece omul a fost creat ulterior după chipul lui EU SUNT, s-a considerat întotdeauna că manifestarea Slavei sale are formă omenească.

Capul lui și părul lui erau albe ca lâna și ca zăpada;
și ochii lui ca para focului;
și picioarele lui ca alama arsă în cuptor;
și glasul lui era ca un vuiet de ape multe.

cu *înăuntru* – adică, în chiar centrul lucrurilor, căci „împărăția cerurilor este în lăuntru vostru”. Deoarece mitul este semnul exterior și vizibil al unei realități lăuntrice și spirituale – cu alte cuvinte, semnul originii inconștiente a conștiinței, a ceea ce vede și cunoaște, dar nu devine propriul său obiect al vederii sau al cunoașterii. Mitul zugrăvește sau intuiește ceea ce nu putem înțelege, deoarece este ceea ce *suntem*. Prin urmare, Dumnezeu este EU SUNT sau *Ens* – Ființă pură. O asemenea permutare de termeni este totuși mitologică, deoarece noțiunile de *subiacent* și *înăuntru* sunt împrumutate și ele din reprezentările senzoriale ce aparțin timpului și spațiului, ca și *început* sau *deasupra*. Astfel, filosoful trebuie să nu uite că toate așa-numitele concepte metafizice (o contradicție în termeni!) sunt, la rigoare, mitologice.

¹ *Exodul* 3, 14. Vreme de secole, tetragrama ebraică YHVH, pronunțată, probabil, Yahveh, a fost tradusă prin EU SUNT, deși specialiștii moderni sugerează că varianta „EU VOI FI” este mai corectă. Dar cum avem de-a face cu mitologia catolică, nu cu cea ebraică timpurie, păstrăm sensul în care creștinii au înțeles-o întotdeauna.

În mâna lui dreaptă avea șapte stele;
și din gura lui ieșea o sabie ascuțită cu două tășuri
iar fața lui era ca soarele când strălucește în puterea lui.¹

Prin urmare, acest Unu – Adonai, Domnul, El-Elyon, Dumnezeu Cel Prea Înalt, Sabaoth, Domnul Oștirilor – trăise din vecii vecilor înainte de vremea când au fost create pentru prima dată lumile. Chiar și înainte de a exista cerurile sau luminătorii zilei și ai nopții, înaintea tuturor spiritelor și îngerilor, veacurile și eonii fără de număr ai vieții lui s-au depănat din vecii vecilor, nefiind deloc scurtați de faptul că o mie de ani din timpul nostru sunt ca o zi dintr-a lui.²

Ne-am putea imagina că o viață ce cuprinde un asemenea abis temporal de neconceput va fi fost intolerabil de monotonă și solitară. Totuși, ea nu a fost deloc monotonă, căci întreaga infinitate a spațiului era, așa cum ea este încă pentru cei ce au ochi să vadă, plină de strălucirea lui – în

¹ Apocalipsa I, 14–16. Toate citatele din Biblie se bazează în principal pe Versiunea Autorizată („Regele Iacob”) datorită limbii de mare frumusețe care este folosită acolo. Cu toate acestea, atunci când traducerea este de o inexactitate gravă sau când limba este atât de arhaică încât poate să-l inducă în eroare pe cititorul modern, am făcut niște mici modificări.

² Chiar această comparație – o mie de ani sunt o zi în ochii lui Dumnezeu – ne sugerează ideea nu că timpul trece *mai repede* pentru Dumnezeu decât pentru om, dar că din punctul de vedere al divinității toți eonii timpului sunt un „Moment atemporal”. Este o caracteristică universală a *philosophiei perennis* că ceea ce trăim ca succesiune a timpului este mai curând o abstracțiune decât o realitate, și că starea reală a universului este eternă și atemporală – un „moment” fără trecut sau viitor. Scripturile ebraice sunt foarte vagi în privința numerelor și folosesc expresia „o mie” pentru a semnifica orice număr uriaș sau pur și simplu principiul extremei multiplicități. Deci, expresia „o mie de zile” poate fi înțeleasă ca „toate zilele”, așa că pentru Dumnezeu – adică, în realitate – toate zilele sunt o zi.

comparație cu care focul din diamante și opale, limpezimea de safir a cerului, splendoarea asfințitului și lumina tuturor stelelor sunt doar o scânteiere vagă și stridentă. El nu era nici singur. Căci, într-o manieră foarte tainică, acest Unic EU SUNT era trei Persoane, pe care le vom desluși dacă îi vom privi mai atent imaginea și vom înțelege simbolismul sabiei cu două tăișuri care iese din gura lui și al celor șapte stele pe care le ține în mână.

Sabia care îi iese din gură este Cuvântul lui, căci „Cuvântul lui Dumnezeu este o sabie ascuțită cu două tăișuri, pătrunzând până la despărțirea sufletului și duhului”¹. Cele șapte stele din mâna lui sunt Duhul lui înșeptit. Cu toate acestea, în Dumnezeu, Cuvântul și Duhul nu sunt simple emanații. Ele sunt Persoane: ele sunt în egală măsură persoane și Dumnezeu însuși ca și Cel Bătrân de Zile cu păr alb pe care trebuie să învățăm a-L recunoaște doar ca pe una dintre cele trei Persoane, și anume, Tatăl. Celelalte două sunt Cuvântul sau Fiul și Sfântul Duh.

Aceste trei Persoane erau, prin urmare, unicul Dumnezeu, și toate trei au existat împreună din vecii vecilor, fără ca vreuna să ia ființă înaintea celorlalte sau după ele. Din veci de veci Fiul a fost generat de către Tatăl, iar din vecii vecilor Sfântul Duh a purces de la Tatăl și de la Fiul. Astfel, dintr-o vreme fără de început, EU SUNT a fost „Sfânta, Binecuvântata (adică Fericita) și Slăvita Treime, trei Persoane și un Dumnezeu”. Din acest motiv Dumnezeu nu a fost singur, căci în sânul lui nu se afla o Persoană ci trei, astfel că alcătuiau mai degrabă o comunitate decât un individ.

În aceste începuturi extrem de îndepărtate este dificil să ne facem o imagine adecvată asupra Treimii, căci vorbim despre o vreme când Dumnezeu-Fiul nu devenise încă Iisus

¹ Evrei 4, 12.

Hristos, și când Sfântul Duh nu pogorâse încă sub forma porumbelului de foc. Este cât se poate de important să ne amintim că „Fiul Cel Unu-născut al lui Dumnezeu” nu a fost *inițial* Iisus Fiul Mariei și că înainte de Întruparea sa Fiul era, pur și simplu, Cuvântul (Logos) și Înțelepciunea (Sophia) lui Dumnezeu, adică, Puterea creatoare prin care urma să fie făcută lumea. Conform Bisericii, faimosul pasaj *Dominus possedit me* din *Cartea Proverbelor* se referă la Dumnezeu Fiul ca Înțelepciune Divină:

Domnul m-a avut la începutul căii sale,
Înaintea lucrărilor lui din vechime.
M-a-ntemeiat înainte de veci,
Dintru-nceput înainte ca să fi durat pământul.
Când nu erau adâncuri, am fost născut;
Când nu erau fântâni pline de apă.
Înainte ca munții să fie așezați,
Înaintea dealurilor fost-am născut...

Când el pregătea cerurile, eram acolo;
Când a pus margine peste chipul adâncului;
Când a rânduit norii de deasupra;
Când a întărit fântânile din adâncuri...
Atunci am fost cu el, ca unul crescut împreună cu el;
și eram zilnic desfătarea lui,
jucându-mă mereu înaintea lui.¹

De-a lungul tuturor acestor eoni fără de sfârșit înainte ca lumea să înceapă, Fiul era obiectul dragostei și desfătării Tatălui, iar Sfântul Duh era Dragostea care circula între ei, astfel încât Viața Divină era, de-a pururi, un ciclu sau un joc al dragostei. *Deus est caritas*, Dumnezeu este dragoste, însă dragostea presupune relație, iar această relație se constituie

¹ *Proverbele lui Solomon* 8, 22–31.

din Tatăl care Iubește, Fiul care este Iubit și Sfântul Duh care este chiar Dragostea.¹

Pentru a ne face o idee despre Treimea premundană trebuie să privim cu ochii acelor pictori de icoane din Biserica Ortodoxă Răsăriteană, care au reprezentat-o sub forma a trei „îngeri” sau Ființe înaripate și care îl zugrăvesc pe Dumnezeu-Fiul, nu ca Iisus, ci drept Sophia – o Ființă instalată pe tron, încoronată și înaripată, ținând un sceptru și situată în mijlocul unei aureole cu trei cercuri concentrice de stele strălucitoare.² Sau o putem concepe, împreună cu Dante, ca pe strălucirea unui ochi în lăuntruul căruia se învârt cumva trei irisuri sau inele de curcubeu, totul „zugrăvit cu efigia omului” – *pinta della nostra effige*.³

Chiar înainte de creația universurilor spirituale și materiale, ce revelau extraordinara putere și înțelepciune a Dumnezeului Triunic, propria lui viață lăuntrică era atât de

¹ Una dintre *arcanele* sau tainele greu de înțeles ale mitologiei creștine este faptul că Fiul ca Înțelepciune, Sophia, este *feminin* și că Biserica pune pasajul de mai sus din *Proverbe* și în legătură cu Fecioara Maria, deoarece el este folosit ca Epistolă la Sărbătoarea Imaculatei Concepții. Desigur, Hagia Sophia, marea catedrală de la Constantinopol, este dedicată lui Dumnezeu-Fiul sub acest aspect. Vom avea mai multe de spus despre această latură feminină ascunsă a Divinității când ne vom ocupa de cultul Mamei Fecioare.

² Reprezentarea Treimii prin intermediul a trei „îngeri” se bazează pe capitoul 18 din *Geneză*, unde se povestește că Dumnezeu i-a apărut lui Avraam sub forma a „trei oameni”. O celebră icoană de acest tip a fost pictată de Rubliov (c. 1410) și se află acum la Galeria Tretiakov din Moscova. O altă splendidă icoană a Sfintei Înțelepciuni, ce corespunde descrierii de mai sus și datează din secolul al XV-lea, se află la Carnegie Institute din Pittsburgh, fiind o lucrare ce aparține Școlii din Novgorod. Vezi *Russian Icons: The Collection of George R. Hahn* (Pittsburgh, 1944), Articolul 28, și planșa.

³ *Paradiso* xxxiii.

completă, încât nu-i lipsea absolut nimic. El nu se simțea niciodată nici singur, nici plictisit. Deoarece nu fusese creat vreodată, el nu putea înceta niciodată să fie, căci era Ființa însăși – EU SUNT. Astfel, el nu a avut niciodată nevoie să muncească pentru a trăi. El nu suferea, nu se îmbolnăvea și nu murea. El nu era constrâns în vreun fel să facă sau să creeze ceva, căci nu existase niciodată și nici nu putea să existe vreoa acțiune mai desăvârșită sau vreun obiect mai minunat decât propria lui existență, care, în plus, avea cele mai remarcabile însușiri.

Căci Dumnezeu nu a umplut imensitatea de nemăsurat a spațiului doar cu amploare. El nu era nici mare, nici mic, dar a umplut spațiul astfel încât divinitatea era pe de-a-ntregul prezentă în fiecare loc – doar că abia după ce lumea a fost creată și-a dat seama cineva că există locuri. Asta nu însemna că Dumnezeu s-a multiplicat astfel ca o ipostază a lui să fie pretutindeni. Dumnezeu era unul singur, dar acest unu era – într-un anume fel – în totalitatea lui și simultan în fiecare punct din spațiu. Același lucru s-ar fi putut spune și despre modul în care trăia în timp, căci el avea posibilitatea de a cunoaște evenimentele trecute și viitoare ce nu necesita nici memorie, nici previziune. Vorbim despre capacitatea de a vedea trecutul și viitorul ca și cum s-ar petrece în prezent, astfel că, precum capacitatea de a fi în toate locurile simultan, Dumnezeu putea să cunoască instantaneu toate momentele timpului.

Datorită acestei relații mirabile cu spațiul și timpul, el era atotcunoscător în modul cel mai cuprinzător pe care ni-l putem imagina. Chiar și înainte ca el să înceapă crearea lumii, Dumnezeu cunoștea întru totul și foarte clar fiecare minuscul fir de păr de pe fiecare molie care urma să existe vreodată. El era conștient de fiecare frunză fluturând pentru o clipă în vânt ca și cum n-ar fi fost conștient de

nimic altceva – mintea fiindu-i concentrată asupra fiecărui amănunt al tuturor lucrurilor și evenimentelor și asupra tuturor acestora simultan – și asta fără nici cel mai mic efort. Astfel, el putea, cu o dezinvoltură perfectă, să aibă în minte nu doar detaliile lucrurilor, ci și combinațiile acestor detalii, constelațiile de evenimente, relațiile lor pe scară mare și semnificațiile lor lăuntrice, înțelegând astfel incredibila rețea de cauze și efecte care leagă, de exemplu, încolțirea unei semințe de explozia unei stele, un milion de ani mai târziu.

O caracteristică și mai stranie a acestei omnisciențe era că, deși el cunoștea tot ce urma să se întâmple vreodată, asta nu însemna că el determina tot ce urma să se întâmple. El cunoștea fără îndoială toate faptele viitoare ale îngerilor și oamenilor, dar asta nu însemna că el rânduia dinainte aceste fapte. Ele urmau să fie săvârșite în deplină libertate, responsabilitatea aparținând indivizilor respectivi, și, cu toate acestea, el știa exact ce vor face ei.¹

¹ Dintr-un punct de vedere strict metafizic, Dumnezeu nu rânduiește dinainte nimic, deoarece pentru el nu există viitor. Ajunși aici, trebuie să fim foarte atenți cum este interpretat mitul. Spre deosebire de mitologie, *teologia* catolică insistă că liberul-arbitru este însușirea individului creat și că acesta este exercitat independent de voia lui Dumnezeu. Cu toate acestea, absurditatea conceptului de liber-arbitru individual ar trebui să fie evidentă, deoarece acțiunea nemotivată, lipsită de cauză și spontană este cu puțință doar pentru Cauza Primă. Dacă darul liberului-arbitru făcut creaturilor are totuși vreo semnificație, el înseamnă – așa cum insistă toate doctrinele metafizice – că Dumnezeu se dăruiește *el însuși* creaturilor, astfel că liberul-arbitru nu este însușirea vreunei creaturi în măsura în care ea este un individ, ci doar în măsura în care realitatea efectivă a ființei sale, Sinele său adevărat, *este* Dumnezeu și acționează ca Dumnezeu. Așadar, în măsura în care creaturile acționează liber, ele săvârșesc ceea ce, esențialmente numim acțiuni ale lui Dumnezeu. Prin urmare, Dumnezeu însuși este adevăratul actor,

Oricât de miraculoase ar fi aceste însușiri ce țin de putere și cunoaștere, Dumnezeu Triunic avea alte trei atribute în fața cărora tradiția creștină s-a minunat încă și mai tare – probabil pentru că ele sunt și mai greu de explicat. Ele sunt cunoscute, respectiv, ca sfințenie, dragoste și dreptate. Prima este cel mai greu de înțeles, deoarece, în mintea umană, ea este legată cu frica de necunoscut. Căci ne este teamă când suntem confrunțați cu ceva care ne depășește întru totul experiența și înțelegerea, așa că nu avem nici cea mai vagă idee cum să-i facem față. Această frică nu este neapărat negativă – ea nu este doar panică sau groază; ea este mai degrabă sentimentul de teamă respectuoasă, de straniețate, sunt florii care ne cuprind în prezența unor întâmplări și încercări supranaturale. Se spune deci că sfințenia lui Dumnezeu inspiră acest gen de teamă respectuoasă sfinților și îngerilor, dându-le flori ce sunt, în același timp, o cutremurare ce depășește cele mai captivante plăceri senzoriale. Aceasta este, poate, singura modalitate de a descrie sfințenia, căci ține de esența acestei calități că noi nu știm ce este ea, ci numai ceea ce ne face să simțim.

Așa cum am văzut, dragostea a fost întotdeauna relația predominantă dintre cele trei Persoane ale Treimii, iar, când lumea a fost creată, a rămas atitudinea fundamentală a lui Dumnezeu față de fiecare dintre creaturile lui. Se spune că dragostea este o revărsare lipsită de orice rezerve, o dăruire gratuită de sine pentru binele altuia. Principalul simbol al acestei revărsări este *shekinah*, strălucirea divină, căci așa cum soarele își dăruiește lumina fără rezerve și fără a cere

care joacă multitudinea de roluri ale spectacolului lumii. Dar spectacolul este „joc”, nu „realitate”, „artă” și „aparență” mai degrabă decât „adevăr”, așa cum se sugerează în pasajul citat mai sus din *Proverbe* 8, unde Înțelepciunea Divină este descrisă ca „jucându-se”.

ceva în schimb, și Dumnezeu „face să răsară soarele și peste cei răi, și peste cei buni și trimite ploaie și peste cei drekți, și peste cei nedrepti”. Tocmai prin intermediul dragostei a creat Dumnezeu lumile, cãci, în clipa când el a dat altor lucruri puterea vieții și existenței, el li s-a dãruit pe sine însuși. Iatã de ce Dante spune cã Dumnezeu este „dragostea ce mișcã soarele și celelalte stele”. Dar aceastã dragoste nu trebuie confundatã în niciun caz cu ceva sentimental sau dulceag, deoarece ea este inseparabilã de sfințenie – calitatea ce inspirã o teamã respectuoasã, astfel cã „înfricoșãtor lucru este sã cãdem în mâinile Dumnezeului celui viu” –, cu alte cuvinte, simplul fapt de a fi vii. Așadar, dragostea lui Dumnezeu inspirã o teamã care, dacã nu fugi din fața ei, devine un extaz ce îngãduie minții sã o perceapã ca luminã și strãlucire. Dar, dacã aceastã fricã se transformã în panicã, dacã fugim de ea, aceeași strãlucire devine focul care nu se stinge și viermele care nu moare, astfel cã damnații chinuți în Iad sunt arși de același foc care-i desfatã pe îngerii din Rai.

Apoi, din timpuri fãrã de-nceput, Dumnezeu este, de asemenea, dreptate. La origine, dreptatea este calitatea *ordinii*, dar o ordine dictatã de dragoste. În ciuda eonilor fãrã de sfârșit ai existenței sale și a complexității de nepãtruns a lucrãrilor sale, Dumnezeu nu a fost niciodatã nestatornic sau capricios, cãci la el „nu este schimbare sau umbrã de mutare”. El nu s-ar contrazice niciodatã; ne putem bizui pe el, cãci este întrutotul consecvent, așa cã lucrãrile lui se caracterizeazã printr-o lege unicã, cuprinzãtoare și perfect logicã. Tocmai prin aceastã lege a dreptãții avea el sã rãnduiascã ulterior absolut toate întâmplãrile, în vecii vecilor, astfel ca fiecare efect sã aibã o cauzã suficientã, iar lucrurile – oricât de complicate ar fi ele – sã nu aibã niciodatã contradicții interne. Oricât de mari ar fi, puterea și inventivitatea nu pot eluda dreptatea lui Dumnezeu;

putem intenționa, putem chiar încerca sã-i încãlcãm legea, așa cum cineva ar putea încerca la nesfârșit și zadarnic sã iasã din propria piele sau sã deseneze un cerc pãtrat.

Astfel era deci „chipul și asemãnarea” Originii din care, la vremea cuvenitã, aveau sã izvorascã toate lucrurile create. Tradiția insistã însã cã Dumnezeu nu avea nevoie sã creeze ceva separat de sine, deoarece viața lãuntricã a Treimii includea întreaga desãvârșire, fãrã a-i lipsi nimic. Dar preaplinul dragostei divine deborda într-o asemenea mãsurã, încât a venit un moment când, în mod cu totul gratuit și liberã de orice constrângere, Sfânta Treime a creat, din nimic, o enormã lume a spiritelor. Acestea nu erau, așa cum s-ar pãrea, o mulțime de scãnteii care se desprindeau de focul din centru; ele nu erau cãtuși de puțin fãrãme de Dumnezeu. Dintr-un timp fãrã de început, ele nu existau. Apoi, la porunca subitã a Cuvântului, ele s-au ivit – cerc dupã cerc, sferã dupã sferã de lumini mai slabe în jurul Luminii – puncte de nimic materializat, reflectând într-un milion de feluri strãlucirea centralã a Treimii, de parcã ar fi fost fãrãme de cristal rotindu-se ca niște nori uriași în jurul soarelui.

De la momentul apariției lor, aceste spirite – îngerii – au fost trezite brusc dintr-un somn fãrã început, având șocul fulgerãtor al unei viziuni directe, neestompate a Slavei. Pentru a putea suporta extrema plãcere-durere a acestei treziri, ele și-au protejat ochii imediat cu aripi aurii și înflãcãrate – aripi cu ajutorul cãrora s-au înãlțat, au dansat în jurul Luminii ce le-a dat naștere. În aceeași clipã, toate cele nouã coruri sau sfere în care acești îngeri erau împãrțiți au erupt într-un imn jubilant pe care nu au încetat sã-l cãnte pãnã azi.

„Tu ești înconjurat de mii de Arhangheli și zeci de mii de Îngeri, de Heruvimii și Serafimii cei cu șase aripi, plini